

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 372.36

М.М. АЙЗЕНБАРТ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності; охарактеризовано важливість забезпечення ігрового характеру навчально-виховного процесу. Визначено основні чинники успішного формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: старший дошкільник, соціально-комунікативна компетенція, ігрова діяльність.

Одним із важливих завдань сучасної дошкільної освіти є формування соціально-комунікативної компетенції у дошкільників. Діти в умовах демократичного суспільства повинні залучатися до соціально-культурних процесів та системи людських взаємин. У педагогіці та психології на сучасному етапі вважається, що формування у дітей цієї компетенції допоможе підготувати їх до самостійного життя.

Формування соціально-комунікативної компетенції протягом дитинства відбувається в різних видах діяльності. Проте на кожному етапі розвитку дошкільникові притаманна певна провідна діяльність. Ігрова діяльність у старшому дошкільному віці має найкращі можливості для соціально-комунікативного розвитку дитини.

Аналіз науково-методичних публікацій свідчить про те, що проблема формування соціально-комунікативної компетенції дошкільників засобами гри набуває особливої актуальності і показує, що процес навчання та виховання за допомогою гри в дошкільних навчальних закладах сприяє гармонійному розвитку дітей.

Проблемі гри приділяли увагу філософи ХХ ст.: Ф. Шиллер, В. Вунд, М. Спенсер та інші. Гра як метод навчання й виховання займала важливе місце в педагогічних системах відомих учених. Зокрема, центром педагогічної системи Ф. Фребеля є теорія гри; Я. Корчак вважав, що гра – це можливість віднайти себе в суспільстві, людстві, у Всесвіті. Викликані грою зміни в психіці дитини настільки суттєві, що в психології (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Запорожець) ствердився погляд на гру як провідну діяльність у дошкільний період, а також важливу складову навчально-виховного процесу в молодшому шкільному віці [1, с. 31–42; 4].

У своїх працях гру досліджували Л. Виготський, О. Леонт'єв, Д. Ельконін, О. Петровський та інші [2, с. 9].

Л. Виготський визначає гру як діяльність, у якій формується та вдосконалюється керування поведінкою дитини. У грі відбувається формування довільної поведінки дитини, її соціалізація [1, с. 31–42].

Праці вчених підтверджують позитивне значення ігрової діяльності для розвитку дитини (П. Лесгафт, Т. Осокіна, І. Павлов, І. Сеченов, Л. Чулицька), виховання в неї організованості (А. Матусик), для формування колективу під впливом ігрової діяльності (В. Воронова).

Сучасні українські дослідники (Л. Артемова, Н. Гавриш, Г. Григоренко, Н. Короткова, Н. Кудикіна, К. Щербакова) студіюють формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку у процесі ігрової діяльності, розвиток моральних стосунків у творчих іграх тощо. За результатами їх досліджень, гра містить більші можливості для розвитку особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки її мотиви мають спонукальну силу і зрозуміле співвідношення мотиву і мети гри.

Останнім часом дослідники (Н. Короткова, Н. Михайленко) цікавляться не так феноменом гри, як сутністю, структурою, динамікою стосунків, що в ній складаються. Цей напрям наближений до сучасних концепцій дошкільного виховання, що розглядають ігрову діяльність дітей як джерело повноцінного розвитку особистості [6, с. 308].

На сучасному етапі проблеми комунікації та встановлення особистісних взаємин дітей у процесі ігрової діяльності вивчає педагог Л. Артемова (виховання поведінки дітей в іграх).

Метою статті є обґрунтування доцільності використання гри під час навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку для формування їх соціально-комунікативної компетенції.

Компетенція в перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід (О. Хуторської). Дефініція “компетенція” сьогодні широко використовується в дослідженнях, що стосуються розвитку дитини, її навчання та виховання. На думку науковців (В. Кальней, С. Шишова та інших), компетенція – це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які формуються у процесі навчання [8, с. 72].

Особливо значущим для нашого дослідження є положення Е. Бондаревської про те, що компетенція – це особисте надбання дитини, тому найбільш успішне формування компетенції може відбуватися тільки в особистісно орієнтованому освітньому процесі. Досить оригінальним є положення про те, що ключові компетенції – це особисті цілі дитини, особисті сенси її освіти [9, с. 90].

Таким чином, незважаючи на різницю у визначеннях поняття “ключові компетенції”, їх об’єднує насамперед те, що вони є сукупністю або універсальною системою знань, умінь, навичок, здібностей, які ввійшли в особистісний досвід та забезпечують якість або успіх у діяльності при вирішенні різних життєвих проблем чи ситуацій.

Розглянемо такі ключові компетенції, як соціальна та комунікативна, оскільки вони становлять основу розвитку гармонійної особистості.

Соціальна компетенція включає в себе способи взаємодії з людьми, співпрацю в груповому спілкуванні, навички роботи в групі, здатність брати на себе відповідальність, регулювати конфлікти [9, с. 92].

У свою чергу, комунікативна компетенція включає знання необхідних мов, оволодіння способами передачі інформації, вміння слухати і розуміти співрозмовника [9, с. 91].

Об'єднання цих компетенцій у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, на наш погляд, цілком логічне, адже завдяки їм у дітей налагоджуються контакти з різними людьми, практикуються навички роботи в групі, дитина знаходить своє "я" в суспільстві і вчиться бачити, використовувати та поважати можливості інших.

Упровадження цієї компетенції у виховний процес сучасної дошкільної освіти є необхідним для повноцінного розвитку дитини старшого дошкільного віку, формування в неї здібностей та можливостей, необхідних для самостійного вирішення різних життєвих проблем.

Формування соціально-комунікативної компетенції старшого дошкільника відбуватиметься більш успішно, якщо цьому сприятимуть відповідні дидактичні та виховні умови. Тому педагогові потрібно враховувати психолого-вікові особливості дитини старшого дошкільного віку; створювати сприятливі соціальні умови і вдалу її соціалізацію; заохочувати старших дошкільників до вивчення мови; забезпечувати їх необхідними методичними матеріалами, які б стимулювали формування соціально-комунікативної компетенції; розвивати пізнавальну діяльність дитини; створювати стандартні соціально-побутові ситуації спілкування в навчально-виховному процесі тощо.

Формування соціально-комунікативної компетенції старшого дошкільника здійснюється через гру, яка є одним із важливих засобів дошкільної освіти. Дитина в означеному віці вирізняється великими можливостями щодо ігрової діяльності як провідної у процесі соціалізації.

Старший дошкільний вік характеризується розвитком умінь виділяти цілісні сюжетні події, визначати їх для партнера з гри та комбінувати в різній смисловій послідовності [2, с. 12].

У психологічному словнику гру визначено як форму діяльності в умовних ситуаціях, що спрямована на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого у соціально встановлених способах виконання предметних дій, предметах науки і культури [7, с. 127].

У житті людей гра виконує такі найважливіші функції (класифікацію дав А. Шмаков): соціалізації; міжнаціональної комунікації; самореалізації дитини у грі як "полігоні людської практики"; комунікативна функція гри яскраво ілюструє той факт, що гра – діяльність комунікативна, яка дає дитині можливість увійти в реальний контекст складних людських комунікацій; діагностична; терапевтична; функція корекції; розважальна [10, с. 97].

Можемо констатувати, що гра – це площина, в якій відбувається соціалізація дитини, тобто співпраця, співдружність з однолітками та вихователем. У грі формуються особистісні якості дитини, а також її ставлення до дійсності та людей. Під час гри відтворюються норми людського життя й діяльності, підпорядкування яким забезпечує пізнання та засвоєння предметної і соціальної дійсності, інтелектуальний розвиток особистості. Вона вводить дитину в реальний контекст різноманітних людських відносин. Дітям потрібний досвід колективних переживань, спільне бажання бути разом. Гра швидко згуртовує дошкільників і будь-який її гравець переймає досвід від інших учасників. Отже, у спілкуванні, яке відбувається в процесі гри, передається соціальний досвід (традиції та цінності).

Під час колективних ігор старший дошкільник має ряд зобов'язань перед своїми партнерами. Становлення партнерської взаємодії в дошкільному дитинс-

тві розуміємо як процес розвитку нових форм спілкування, що характеризується переходом від дії до взаємодії, від відчуття до співчуття, від управління до спільного планування. Одним із вирішальних чинників суспільного виховання є включення дитини у групу однолітків, у якій вона формується як суспільна істота [2, с. 20].

Формування комунікативної компетенції старших дошкільників залежить від багатьох чинників, серед яких чільне місце відводиться психологічній готовності дитини до спілкування. Застосування гри сприяє формуванню комунікативно-діяльнісного характеру навчання, психологічної спрямованості занять на розвиток мовно-мисленнєвої діяльності дітей засобами мови, що вивчається, оптимізації їх інтелектуальної активності в ігровій діяльності, комплексності навчання, його інтенсифікації, розвитку групових форм роботи [3, с. 56].

Ігрова діяльність розвиває ораторські здібності, покращує мову, міміку, підвищує самооцінку дитини. У грі старший дошкільник долає сором'язливість у спілкуванні, стає впевненішим. Тому головним критерієм у визначенні сформованості комунікативної компетенції дитини буде її успішність у взаємодії із собою та іншими в різних мовленнєвих ситуаціях. Відповідно успіх залежатиме від здатності суб'єкта мобілізувати у процесі спілкування свої знання, вміння, навички, способи діяльності для вирішення тих чи інших проблем [9, с. 91].

У процесі ігрової діяльності старший дошкільник не тільки отримує інформацію про оточуючий світ, закони суспільства, людські відносини, а і вчиться жити в соціумі, будувати власні відносини, а це потребує творчої активності особистості (уяви, уваги, логіки, пам'яті, розвинутої мови, міміки).

Період соціального розвитку дошкільника є довготривалим. На жаль, діти сприймають не тільки хороші приклади спілкування та взаємодії дорослих, а й навпаки. Цю особливість дітей охарактеризував К. Ушинський: "В однієї дівчинки лялька пере, шиє, миє, прасує; в іншої – валяється на дивані, приймає гостей, поспішає до театру або на раут; у третьої – б'є людей, заводить скарбничку, рахує гроші. Нам доводилося бачити хлопчиків, у яких "чоловічки" отримували чини і брали хабарі" [6, с. 305]. Отже, зміст дитячих ігор вбирає в себе різноманітні ознаки суспільного життя.

Спостерігаючи за поведінкою та взаєминами дорослих, старші дошкільники відтворюють побачене у своїх іграх, що є своєрідним відображенням реального оточення.

Відзначимо, що для дитини недостатньо тільки мати комплекс знань про те, як потрібно діяти в тій чи іншій ситуації, а й потрібно вміти реалізувати його в житті. За допомогою гри діти старшого дошкільного віку вчать правильно себе поводити в різних життєвих ситуаціях, краще розуміють поняття "треба", дотримуються усталених правил поведінки та спілкування, виконують свої обов'язки. Саме тому соціальний розвиток старшого дошкільника найкраще відбувається в дитячому колективі.

Дитина старшого дошкільного віку потребує співпраці та порозуміння з педагогом. Вона відрізняє схвалювану поведінку від несхвалюваної (дозволену поведінку від недозволеної), старші дошкільники добре вміють знаходити контакти з однолітками. Оволодіння основами спілкування, розуміння моральних правил і норм поведінки допоможе дитині в дорослому житті, тому успішна соціалізація старшого дошкільника має важливе значення для його майбутнього.

Соціальна поведінка та ігрова діяльність дитини старшого дошкільного віку тісно взаємозв'язані. Дитина старшого дошкільного віку, котра грається на самоті, не може бути соціально адаптованою. Вона не вміє повноцінно спілкуватися, часто намагається гратися окремо від інших дітей. У цій ситуації вихователі необхідно обов'язково з'ясувати причини такої поведінки дитини: вона не має настрою для колективної гри, сумує за другом по грі або ж у неї багатий внутрішній світ. Старшого дошкільника з такою поведінкою не можна примушувати до колективної ігрової діяльності, вихователь повинен зацікавити його спілкуванням у групі. У цьому полягає основна роль гри в соціальному розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Сьогодні потрібна соціально зріла, комунікативно розвинута особистість як основна рушійна сила на шляху реформування суспільства. Не менш важливим є висвітлення проблеми формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами гри, а також виховання та навчання старших дошкільників у процесі ігрової діяльності, збагачення інтелектуальної, моральної та соціальної сфер у процесі оволодіння основами спілкування. Тому актуальним завданням сучасної дошкільної освіти є формування у дітей універсальних умінь і здатностей – ключових компетенцій, а саме соціальної, комунікативної.

Висновки. Особливість гри як одного із засобів навчання та виховання полягає в тому, що вона забезпечує не тільки індивідуальну, а й парну, групову та колективну форму роботи на занятті. Діти старшого дошкільного віку, котрі багато часу проводять у колективі, граються з однолітками, краще та швидше адаптуються в суспільстві.

На нашу думку, результатом правильно побудованої ігрової діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі має стати сформована соціально-комунікативна компетенція старшого дошкільника, що власне, і є метою навчання та виховання дитини у стінах садочка. Тому на цьому ми не зупиняємось, а й надалі будемо шукати оптимальні форми із вдосконалення цієї компетенції у процесі ігрової діяльності.

Ми вважаємо, що для подальшого педагогічного аналізу та отримання більш ґрунтовної інформації про формування соціально-комунікативної компетенції в процесі ігрової діяльності у старшого дошкільника необхідно обґрунтувати й конкретизувати психолого-педагогічні умови, в яких відбувається мовна взаємодія дошкільників; детальніше з'ясувати функції гри у формуванні соціально-комунікативної компетенції та принципи її використання в навчанні. Перспективним напрямом є розробка методики використання ігор, що сприятимуть формуванню соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; [под ред. В.В. Давыдова]. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
2. Карасьова К.В. Самодіяльні ігри дитини / К.В. Карасьова, Т. Піроженко. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с.
3. Коньшева А.В. Игровой метод в обучении иностранному языку / А.В. Коньшева. – СПб. : КАРО; Минск : Четыре четверти, 2006. – 192 с.

4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность : учебное пособие [Электронный ресурс] / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 2004. – 346 с. – Режим доступа: <http://lib.misto.kiev.ua/PSIHO/LEONTIEV/dsl.txt>.

5. Павленко О.О. Компетенція і компетентність: сутність, функції, структура / О. О Павленко // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2009. – Вип. № 19. – 314 с.

6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. / Т.І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

7. Психологический словарь / [под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.

9. Чекунова Е.А. Формирование ключевых компетенций у детей дошкольного возраста в условиях вариативности содержания дошкольного образования [Электронный ресурс] / Е.А. Чекунова // Управление качеством вариативной системы дошкольного образования: актуальные проблемы и перспективы развития : тезисы выступлений участников межрегиональной научно-практической конференции. – Ростов н/Д, 2004 – 144 с. – Режим доступа: http://www.pedlib.ru/Books/1/0482/1_0482-89.shtml.

10. Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры / С.А. Шмаков. – М. : Новая школа, 1994. – 239 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013.

Айзенбарт М.М. Формирование социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников через призму игровой деятельности

В статье рассматривается проблема формирования социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников в процессе игровой деятельности; анализируется важность обеспечения игрового характера учебного процесса. Определены также основные факторы успешного формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: старший дошкольник, социально-коммуникативная компетенция, игровая деятельность.

Ayzenbart M. Formation of senior preschool children's social and communicative competence in process of role-playing

The article deals with the problem of the formation of the senior preschool children's social and communicative competence in the process of role-play. The importance of role-playing in the educational process is also described as well as the main conditions of the senior preschool children's social and communicative competence successful development are defined.

Key words: senior preschooler, social and communicative competence, role-play.